

Российский конституционализм в сравнительной перспективе. – М.: РОССПЭН, 1998. – 654 с.

31. Соболев В.А. О западной историографии русского либерализма к началу 70-х гг. XX в. // Либерализм в России: Сб. ст. / Отв. ред. В.Ф. Пустарников, И.Ф. Худушина. – М.: ИФРАН, 1996. – С.22-27.

32. Мироненко О. Иван Петрункевич як фундатор ідеї новітньої Європейської моделі судової конституційної юстиції // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 4. – С.79-96.

33. Мироненко О. Иван Петрункевич як фундатор ідеї новітньої Європейської моделі судової конституційної юстиції // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 1. – С.72-85.

34. Мазур Г.П. Вклад И.И. Петрункевича в разработку концепции формы государства // Историко-правовые проблемы автономизма та федерализма. Материали X-ї Міжнародної історико-правової конференції, 22-24 вересня 2003

року. – Сімферополь, 2004. – С.155-159.

35. Мазур Г.П. Погляди І.І. Петрункевича на роль земств у формуванні правової держави // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – № 28. – С.259-265.

36. Мазур Г.П. Шляхи реформування державного устрою Російської імперії в працях І.І. Петрункевича // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених. – Сімферополь, 2004. – Вип. 5. – С.52-61.

37. Мазур Г.П. Діяльність І.І. Петрункевича в I Державній Думі // Матеріали VI звітної науково-практичної конференції науково-педагогічного персоналу, курсантів і студентів Кримськ. юрид. ін-ту Нац. ун-ту внутр. справ: У 2-х ч. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. – Ч.2. – С.22-29.

38. Мазур Г.П. Погляди І.І. Петрункевича на проблему прав та свобод людини // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – № 27. – С.218-223.

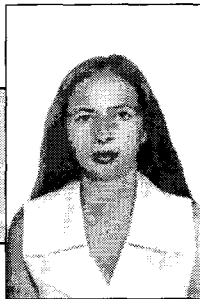
Надійшла до редколегії 17.01.2005

МАЗУР А.П. ВОПРОСЫ ИСТОРИОГРАФИИ ПРАВОГОСУДАРСТВЕННОВЕДЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ И.И. ПЕТРУНКЕВИЧА

Рассматриваются вопросы историографии взглядов И.И. Петрункевича на государство и право.

MAZUR A.P. THE QUESTIONS OF THE HISTORIOGRAPHY OF THE I.I. PETRUNKEVITCH'S VIEWS TO THE STATE AND LAW

The questions of historiography of the I.I Petrunkevitch's views to the state and law are considered.

С.В. ОМЕЛЬЯНЧУК

Харківській економіко-правовий університет

УДК 347.62(367-11)“08/12”

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ ТА ЙОГО ФОРМИ У ДАВНІЙ РУСІ¹

Досліджуються основні форми укладення шлюбу (умикання, купівля, договір між батьками, церковна) та правова процедура його оформлення.

Правове регулювання укладення шлюбу та його форми в період Київської Русі довгий час залишалася поза увагою дослідників. Лише у другій половині XIX ст. з'являються роботи, присвячені даній проблемі. Серед них слід відзначити праці І.Д. Беляєва [1], М.Ф. Владимирського-Буданова [2], Д. Дубакіна [3], В. Сергеевича [4], Д.Я. Самоквасова [5] та інших.

В подальшому роботи над цією проблемою припиняються на довгий час. Дослідники зосереджували свою увагу на питаннях виникнення та розвитку державності у східних слов'ян і політико-економічного розвитку суспільства.

Лише у 70-х рр. XX ст. виходять роботи, автори яких повертаються до соціально-побутових аспектів історичного процесу. Серед них слід виділити дослідження Я.Н. Шапова [6-9], що носять більше джерелознавчий, аніж історико-правовий характер, та Н.Л. Пушкарської [10], де вона розглядає лише один аспект проблеми правового регулювання укладення шлюбу та його форм у давній Русі, а саме залежність правового становища жінки від способу оформлення шлюбу. До того значні хронологічні рамки дослідження Н.Л. Пушкарської не дозволили їй приділити достатньо уваги періоду Київської Русі. Статті В.М. Рички [11], С.Д. Колеснікова [12] та монографія В.П. Глиняного [13], що вийшли останнім часом, також остаточно не вичерпали проблему. Таким чином, стан наукової розробки питання правового регулювання укладення

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. іст. наук Гаврилєнко О.А. (НУВС).

шлюбу та його форм в період Київської Русі не може ставити під сумнів її актуальність в сучасній українській історико-правовій науці.

Джерельною базою дослідження є Церковні Статути князів Володимира та Ярослава, Смоленські статутні грамоти, Новгородський статут великого князя Всеволода про церковні суди, Канонічні відповіді митрополита Іоанна, Визначення володимирського собору, викладені в грамоті митрополита Кирила, Послання митрополита Фотія в Новгород про виконання законів і положень церковних, Повість временних літ (за Іпатським та Лаврентіївським списками), «Сказання про Святих Бориса і Гліба».

В зазначений період процедура укладення шлюбу регулювалася нормами звичаєвого права, князівськими Церковними Статутами, нормами канонічного права.

Перші згадки про шлюбне життя у давніх слов'ян ми знаходимо у Повісті временних літ. За свідченням літописця: «А древліане живяху звериньскимъ образомъ... и брака у нихъ не бываше, но умькиваху у воды девица. И радимичи, и вятичи, и северь одинъ обычай имяху: схожахуся на игрища, на плясанье и на вся бесовская песни, и ту умькаху жены себе, с нею же кто съвещашеся; имяху же по две и по три жены» [14, с.15]. Звідси постає питання: чи можна взагалі робити висновок про наявність шлюбу у вище названих племен.

В дійсності свідчення Нестора про древліан, радимичів, в'ятичів та сіверян, не можна розуміти в тому значенні, що у східних слов'ян в язичницьку епоху взагалі не було шлюбів. На думку М.Ф. Володимирського-Буданова, викрадення повинно бути визнано першою формою індивідуального шлюбу, воно було пануючою формою сімейного життя у багатьох слов'янських племен ще до прийняття християнства [2, с.413]. Обряд умикання виріс з уявлень первісної людини на засоби надбання будь чого, в тому числі і жінки, вона, як предмет його господарського реманенту повинна була бути придбаною шляхом захоплення, як і інші речі [15, с.6]. Як зауважив С.М. Соловйов, натяк на те, що згадані племена «имяху же по две и по три жены» вже говорить про існування у них подружнього союзу. А вислів «брака у нихъ не бываше» потрібно розуміти, що вони одружувалися не так, як потрібно було за думкою літописця, тобто без згоди родичів, як то було у полян [16, с.98].

Звертає на себе увагу той факт, що умикання наречених здійснювалося не будь де, а «у води» у древліан і на «игрища межю селы» у радимичів, в'ятичів та сіверян.

Існує точка зору за якою, умикання дівчини біля води у древліан є звичайним викраденням в зручний момент, коли вона виходила з дому за водою [4, с.284]. А С. Шпилевський наводить слова пізнішого літописця XVIII ст., який так доповняв слова Нестора: «брака у них [древлян] нет: воровски на конех подъезжают к другим жилищам, и где увидят у воды девиц или жен молодых, то оных увозят к себе и живут с ними» [17, с.21].

Але не можна заперечувати той факт, що вода відіграла важливу релігійну та правову роль в житті давньоруського населення. Обряд умикання наречених «у води» відбувався під час свят на честь богині «женитви» Лади, які розпочиналися ранньою весною, і продовжувалися до середини літа – дня Івана Купали [10, с.70]. Митрополит Іоанн XII ст., коли говорить про шлюби простих людей вказує, що «простымъ же людемъ... поимають жены своя с плясаньемъ и гуденьемъ и плесканьемъ» [18, ст.18], тобто за допомогою плескання води. Подібні свідчення маємо

і на кінець XIII ст. В грамоті митрополита Кирила написано: «И се слышахомъ: в приделех новгородскихъ невесты водятъ к воде. И ныне не велим тому тако бытии; аще ли, то проклінати повелеваемъ» [18, ст.99]. Церковний Статут князя Володимира одним із тяжких злочинів проти церкви вважає моління «под овином, или рощенъи, или у воды» [19, с.149]. Фактично законність шлюбу протягом довгого часу визначалася дотриманням язичницьких обрядів, які іноді заміняли церковне вінчання [15, с.10].

Що стосується іншої форми умикання, яку практикували радимичі, в'ятичі та сіверяни, то на думку А. Савельєва, викрадення, про яке говорить Нестор, було лише формою, а «игрища» теж були релігійним обрядом [20, с.6]. С. Шпилевський також вважає, що у даному випадку викрадення носило ритуальний характер і, вірогідно, було пізнішою формою укладення подружнього союзу, ніж звичайне умикання [17, с.24]. Крім того, цей вид шлюбу вказує на активну участь жінки в його укладенні «с нею же кто съвещашеся». Але у дохристиянській практикувалися не лише обрядові викрадення під час свят або у води. Досить часто дівчага і, навіть заміжні жінки умикалися і утримувалися у шлюбній неволі без жодної на це їх згоди [21, с.31-32].

Не дивлячись на архаїчність умикання як виду одруження, воно було поширене протягом довгого часу, що знайшло своє відображення в слов'янських весільних піснях, обрядах, народному епосі в формі численних змагань нареченого та нареченої, наприклад, Добрині з Настасею Микулишною [22, с.7]. Умикання наречених, як добровільне так і насильницьке, зберігалось, і не лише серед простого населення, але і серед знаті, навіть за наявності високих штрафів. За Церковним Статутом Ярослава «кто умчитъ девку или насилитъ, аще боярская дочи будетъ, за сором еи 5 гривен злата, а митрополиту 5 гривен золота; аще будетъ менших бояр, гривна золота еи, а митрополиту гривна золота; а добрых людеи будетъ, за сором рубль, а митрополиту рубль; на умьцех по 60 митрополиту, а князь казнить» [19, с.189]. Звертає на себе увагу те, що закон не карає за умикання «простыи чади» або селян. Можливо через складність переслідування подібного злочину, бо як вже зазначалося селянське населення ще довго зберігало свої язичницькі традиції [23, с.159].

Церква довгий час вела боротьбу проти подібного пережитку язичництва, про що свідчать чисельні послання, звернення, повчання руських митрополитів до своєї пастви [18], Церковний Статут князя Ярослава, Смоленські статутні грамоти, Новгородський статут великого князя Всеволода про церковні суди [19, с.189, 214, 251].

Іншою формою укладення шлюбу в язичницьку епоху була купівля дружин, яка була тісно пов'язана з умиканням наречених. Викрадення дівчини неодмінно повинно було привести до ворожнечі між родами. Тому, щоб запобігти зайвим втратам, скривджений рід вимагав винагороди від викрадача на користь роду, або батьків викраденої нареченої. З часом ці відступні перетворилися на пряму продаж нареченої її батьками за взаємною домовленістю родичів з обох боків: акт насильства замінювався угодою з обрядом приходу нареченого за нареченою, який супроводжувався виплатою віна [15, с.15-16; 24, с.102; 16, с.99; 2, с.414]. В даному випадку під віном розуміється викуп, який сплачувався за наречену.

Купівля дружин поширюється в той період коли слов'янські племена досягли певного рівня економічного розвитку. Саме в цей час через достатнє забезпечення

роду, жінка отримує цінність, стає предметом розкошу [23, с.156].

На жаль наші відомості про цей вид укладення шлюбу мізерні. Можливо викуп нареченої відбувався за допомогою старійшини або князя, який міг купувати наречених для дорослих членів роду, або надавати їм допомогу з родової скарбниці, яка поповнювалася за рахунок продажу заміж власних дівчат. Про це свідчить пізніший податок "виводна куниця", який сплачував наречений князю, або його представникам, що був пізніше відмінений княгинєю Ольгою [2, с.414]. За свідченням арабського купця Казавіні, шлюб у слов'ян укладається за волею князя. Коли хлопець досягає юнацького віку, князь одружує його. Він бере у його батьків придане, яке віддає батькам нареченої. Тому, у кого народилися дві або три доньки, той багатіє, а у кого два-три сини – бідніє [23, с.28-29].

Повість временних літ згадує про шлюбний звичай купівлі-продажу лише в двох випадках. При одруженні на сестрі візантійських імператорів Анні князь Володимир віддав «за вено греком Корсунь опять царице деля, а самъ приде Киеву» [14, с.80]. А князь Ярослав, віддаючи заміж за польського короля Казимира свою сестру, отримав «за вено людей 8 соть, аже бе полонилъ Болеславъ, победив Ярослава» [14, с.104].

Що ж стосується нечастого згадування цього виду шлюбних союзів в літописі та пізніших джерелах руського права та побуту, то це мовчання можна пояснити, перш за все тим, що літописець особливо цікавився тими формами шлюбу, які б демонстрували "дикість" більшості східнослов'янських племен на відміну від полян, до яких він ставився з неприхованою симпатією. До того ж, можливо, Нестор хотів звернути особливу увагу на язичницькі обряди, що супроводжували тодішні шлюби [15, с.20].

Не зважаючи на те, що літопис рідко згадує про звичай купівлі-продажу наречених, навряд чи можна сумніватися в його існуванні, підтвердженням чого служить існування протягом довгого часу цього виду шлюбу у західних і південних слов'ян [15, с.19-20]. До того ж у народних весільних піснях та обрядах збереглися залишки звичаю купівлі-продажу нареченої. Так, в весільних піснях наречений називається купцем, а наречена товаром, а обряд передачі нареченої нареченому її батьком або братом чи дядьком нагадував старовинний обряд передачі покупцю проданої речі. На цей правовий звичай вказує також "викуп" молодим нареченої у батьків, її коси і постелі, та обов'язкові подарунки з боку нареченого батькам його майбутньої дружини [5, с.169].

Ймовірно цей звичай існував недовго і з часом перетворився на весільний обряд – вручення нареченим своїй майбутній дружині подарунку, який зберіг колишню назву віно [25, с.201; 26, с.126]. З часом віном почав називатися податок, яким на користь князя обкладалося укладення шлюбів. Пізніше він отримав назву вінечне мито. Його складали дві частки – "виводна куниця", яку платила наречена та "новожених убрус", що сплачував наречений [1, с.157].

Без купівлі наречених важко зрозуміти появу в житті полян, а потім інших слов'янських племен давньої Русі шлюбного-договору між родичами наречених. Ця остання форма укладення шлюбу є угода тієї ж юридичної природи, що і купівля, але в більш цивілізованій формі. Тобто купівля нареченої – це перехідний етап до наступної форми шлюбних союзів - угоди між родинами наречених з залишенням звичаю платити віно [3, с.21]. Ця угода отри-

чала назву "приведення". Літописець її описує на прикладі полян, які «брачній обычай имяху: не хожаше зять по невесту, но приводяху вечерь, а завтра приношаху по ней, что вдалуче» [14, с.14-15]. Ось чому законна дружина в цей час отримала назву «водима». Літопис відрізняє «водимих», тобто законних дружин князя Володимира від наложниць [14, с.56-57]. Від цих двох форм – "ходіння" нареченого і "привід" молодої - походять, можливо, вирази "брати заміж" та "видавати заміж", які дійшли до нас з сивої давнини [24, с.103].

Слова "приводити", "вести" за кого-небудь згадуються в літописі при описанні шлюбних союзів князів: «У Ярополка же жена грекия бе, и бяше была черницею, бе бо привель ю отець его Святославъ и вда ю за Ярополка, красоты ради лица ее» [14, с.53]; «В то же время Ростислав Смоленский прося дочери оу Святослава оу Олговици за Романа сына своего Смоленскоу и ведена бысть из Новогорода в неделю по водохрещахъ» [27, ст.368].

З слів літописця зрозуміло, що в цій формі шлюбу значна роль належала родичам, які домовлялися про весілля, приводили наречену і приносили те, що давалося за нею. Можливо, це приведення супроводжувалося шлюбними обрядами, на які натякає літописець. Частіше за все вподобання самих молодих при укладенні шлюбу до уваги не бралось, але були і виключення. Найбільш яскравим прикладом цього є сватання князя Володимира до полоцької княгині Рогнеди, коли її батько Рогволод дав своїй дочці можливість вибору: «Онъ же рече дщери своей: «Хочеш ли за Володимира?». Она же рече: «Не хочю рузти робобича, но Ярополка хочю» [14, с.54].

Перші спроби обмежити насильницьке одруження, яке могло б привести до трагічних наслідків, були здійснені в Церковному Статуті князя Ярослава: «Аще девка не въсхоцеть замуж, то отець и мати силою дадять. А что девка учинит над собою, то отец и мати митрополиту вине» [19, с.191]. Той же Устав намагався пом'якшити свавілля батьків і щодо перешкоди одруження дочок: «Аже девка засядет великих бояр, митрополиту 5 гривен золота, а менших бояр – гривна золота, а нарочитых люди – 12 гривен, а простои чади рубль» [19, с.190].

Найбільше суперечок викликає фраза «а завтра приношаху по ней, что вдалуче», яка припускає подвійне розуміння: або на другий день в дім молодого приносять придане нареченої, або наречений приносить батькам плату за жінку. Останнє більш вірогідне, тому, що придане нареченої складається з рухомостей, які одразу ж можуть бути потрібні, воно повинно супроводжувати молодю, або навіть передувати її появі в домі майбутнього чоловіка. Сплата ж віна чоловіком на другий день знаходить пояснення в тому, що ціна за наречену могла вноситися лише після укладення шлюбу, як і ранковий подарунок в німецькому праві, що підносилося молодій дружині вранці після першої ночі [4, с.285].

З прийняттям християнства на Русі починає запроваджуватися нова форма шлюбу – церковний або вінчальний шлюб, підґрунтям якого були християнські релігійні обряди. Але церква, яка хотіла монополізувати сферу шлюбного права, зустріла цілий ряд труднощів в сприйнятті населенням багатьох релігійних норм.

Колишні шлюбні правові звичаї майже не змінилися, до них додалися лише християнські обряди. Справа як і раніше розпочиналася з переговорів батьків або старших родичів, частіше за все думка самих молодих не враховувалася. Яскравим прикладом цього може бути одруження

сина князя Володимира Бориса, який не збирався одружуватися, але й не міг піти проти волі батька: «Благодарный же князь, видя блаженнаго Бориса преспевши верстою всхоте брак створит ему. Блаженны же хуше рачаше о том, но оумолен быв от бояр, да не ослушается отца, створи воли отца. Се же блаженны створи не похоти ради телесныя, не буди то, но закона ради цесарьскаго, и послушания ради отца» [28, ст.9]. Але норми християнської моралі часто пом'якшували характери батьків, робили їх менш непохитними до вподобань власних любимих дітей. Так в своєму рукописанні князь Володимир Василькович пише: «И от сего детища, от Изяславы же, не отдать ее неволюю ни за кого же, но кде боудеть княгине моеи любо, тоуютъ то ю дати» [27, ст.905].

Після переговорів батьків відбувалися заручини, які мовою давньоруського права називаються “зговір” або “зводи” - угода між сторонами про здійснення шлюбу. Погляди церковного і звичаєвого права на заручини були різними: перше надавало їм самостійне значення, між родичами заручених виникло свояцтво, що перешкоджало укладенню між ними шлюбів в майбутньому. Між тим, за звичаєвим правом, ця угода є лише майновою, не виконання якої веде до виплати неустойки з того боку, який розривав заручини [2, с.416]. Саме з точки зору звичаєвого права дивиться на заручини і Церковний Статут князя Ярослава за яким: «Про девку сыр крайвши [різання сиру - частина обряду зговору, - С.О.], за сором еи 3 гривны, а что потеряно, тое заплатити, а митрополиту 6 гривен, князь казнить» [19, с.191]. Відмова нареченого від молодої завдавала їй моральної шкоди, створювала ситуацію, за якої вона могла залишитися в дівках. Наречений та його батьки відшкодовували витрати на пригостання («а что потеряно»), за образу дівчини («за сором»), а також сплачували штраф на користь церкви [6, с.217].

Наречена, як і раніше, приводилася в дім молодого (за словами літописця, як і в язичницькі часи «ведена бысть»). За нареченою слідом відправлялося її придане [3, с.21]. Обряд шлюбу докладно висвітлений на прикладі одруження дочки Всеволода Юрійовича Верхусливи з князем Ростиславом Рюриковичем: «Того же лет с велика дни посла князь Рюрикъ Глеба князя шюрина своего с женою, Чюрыною с женою, инши многи бояре с женами ко Юрьевичю к великому Всеволодоу в Суждаль по Верхуславу за Ростислава. А на Боришь день отда Верхуславу дщерь свою великыи князь Всеволодъ, и да по неи многое множество бе-щисла злата и сребра, а сваты подари велики дары и с великою честью отпусти. И таком многи дары давъ и отпусти и в Русь с великою любовью за князя Рослава, посла же с нею сестричича своего Якова с женою и ины бояры с женами. Приведоша же ю в Белгородъ на Офросенинь день, а заоутра Благослова. А венчана оу деревяной церкви блаженнымъ епископомъ Максимомъ» [27, ст.658]. Ми бачимо, що в шлюбному обряді з'являється нововведення, а саме християнське освячення шлюбу у вигляді вінчання.

Саме найважливіші елементи християнського шлюбу: церковні обряди заручин і вінчання дуже довгий час не могли укорінитися в суспільстві. Незважаючи на прагнення церкви привласнити собі право на затвердження шлюбу, джерела свідчать, що церковне оформлення його не могло на той час витіснити колишніх язичницьких весільних звичаїв. Так Церковний Статут князя Ярослава говорючи про розлучення накладає штрафи як за “распусту” вінчального так і невінчального шлюбу. Тобто церква

була змушена миритися з існуванням як церковного так і традиційного шлюбів [19, с.190].

Через два століття після прийняття християнства митрополит Іоанн в своїх “Канонічних відповідях” пише про стан справ з церковними шлюбами: «и иже поймаются безъ благословенья счотаються», а також «не бываеъ на простыхъ людехъ благословенье и венчанье, но боляромъ токмо и княземъ венчати; простымъ же людемъ, яко и меньшице поймають жены своя с плясаньемъ и гуденьемъ и плесканьемъ» [18, ст.7,18]. Навіть у XV ст. ситуація з укладанням церковних шлюбів не змінилась докорінним чином, про що свідчить «Послання митрополита Фотія в Новгород» «А которые живут не по закону съ женами, безъ благословения поповска понялися, темъ опитема три лета, какъ блуднику, да пакы совокупити ихъ, а учити ихъ и приводити ихъ къ правовлавию»- писав Фотій [18, ст.271].

Таким чином, інститут шлюбу в Київській Русі зазнав певної еволюції. Найбільш давньою формою укладення шлюбних союзів можна вважати умикання наречених, яке практикували племена древлян, радимичів, в'ятичів, сіверян та інші. Але це вже не було звичайним викраденням нареченої, “вода” у древлян, “ігрища” у інших племен мали обрядове значення. Пізніше, щоб запобігти ворожечі між родами, наречений виплачував викуп роду або батькам викраденої дівчини, що призвело до появи купівлі-продажу наречених. Цей вид укладення шлюбу проіснував недовго, і був замінений шлюбом, який був заснований на договорі між батьками наречених і укладався шляхом приведення молодої до оселі майбутнього чоловіка з виплатою віна. З прийняттям Київською Руссю християнства та запровадженням так званого вінчального шлюбу, церква прагнула витіснити дохристиянські форми укладення шлюбного союзу. Але до кінця XIII ст. радикальних змін в сімейному побуті не відбулося. Прийняття християнства в Київській Русі, не знищило у населення залишків двовір'я, тому поряд з укладанням церковних шлюбів, ще довго зберігалися його язичницькі форми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляев И.Д. Лекции по истории русского законодательства. -М.: Типография Карцева, 1888. -584 с.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. -К.: Издание книжного магазина Н.Я. Оглоблина, 1915. -699 с.
3. Дубакин Д. Влияние христианства на семейный быт русского общества в период до времени появления «Домостроя». -С-Пб.: Типография Ф.Г. Елионского, 1880. -188 с.
4. Сергеевич В. Лекции и исследования по древней истории русского права. -С-Пб.: Типография И.Н. Скороходова, 1894. -382 с.
5. Самоквасов Д.Я. Древнее русское право: Лекции 1902-1903 академического года. -М.: Университетская типография, 1903. -377 с.
6. Шапов Я.Н. Брак и семья в Древней Руси // Вопросы истории. -1970. -№ 10. -С.216-219.
7. Шапов Я.Н. Государство и церковь Древней Руси X-XIII вв. -М.: Наука, 1989. -228 с.
8. Шапов Я.Н. Византийское и южнославянское правовое наследие на Руси в XI-XIII в. -М.: Наука, 1978. -290 с.
9. Шапов Я.Н. Княжеские уставы и церковь в древней Руси XI-XIV вв. -М.: Наука, 1972. -337 с.

10. Пушкарева Н.Л. Женщины Древней Руси. -М.: Мысль, 1989. -286 с.
11. Ричка В.М. Шлюб і подружнє життя в Київській Русі // Український історичний журнал. -1992. -№ 1. -С.131-141.
12. Колесніков С.Д. Шлюбно-сімейне право Київської Русі // Проблеми державотворення України: історія і сучасність. -Ч.1. -Харків: УніВС, 1997. -С.23-32
13. Глиняный В.П. Правовое положение замужней женщины с древнего времени и до конца XIX в. -Одесса: Юрид. лит., 1999. -304 с.
14. Повесть временных лет. По Лаврентьевскому списку. -Ч.1. -М.-Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1950. -404 с.
15. Загоровский А. О разводе по русскому праву. -Харьков: Типография М.Ф. Зильберберга, 1884. -490 с.
16. Соловьев С. М. Сочинения. -В 18-ти кн. -Кн.1. -Т.1-2. -М.: Мысль, 1988. -797 с.
17. Шпилевский С. Семейные власти у древних славян и германцев. -Казань: Университетская тип., 1869. -388 с.
18. Русская историческая библиотека: Памятники древнерусского канонического права. -Ч.1 (Памятники XI-XV вв.). -Т.6. -С-Пб.: Типография императорской академии наук, 1880. -930 ст.
19. Российское законодательство X-XX веков. -В 9-ти т. -Т.1. Законодательство древней Руси. -М.: Юрид. лит., 1984. -430 с.
20. Савельев А. Юридически отношения между супругами по законам и обычаям великорусского народа. -Н. Новгород: Типография Н. Ройского и Д. Душина, 1881. -91 с.
21. Пашков С.С. Истории русской женщины. -С-Пб.: Типография А.С. Суворина, 1879. -352 с.
22. Сумцов Н.Ф. О свадебных обрядах преимущественно русских. -Харьков: Типография П.В. Понова, 1881. -206 с.
23. Хлебников Н. Общество и государство в домонгольский период русской истории. -С-Пб.: Типография А.М. Котомина, 1872. -512 с.
24. Ключевский В.О. Русская история. Полный курс лекций в трех книгах. -Кн. 1. -М.: Мысль, 1995. -572 с.
25. Рейц А. Опыт истории российских государственных и гражданских законов. -М.: Университетская типография, 1836. -414 с.
26. Тютрюмов И. Крестьянская семья (очерк обычного права) // Русская речь. -1879. -№ 7. -С.270-294.
27. Полное собрание русских летописей. -Т.2. Ипатьевская летопись. -М.: Изд-во вост. лит-ры, 1962. -938 ст.
28. Сказание о святых Борисе и Глебе. Сильвестровский список XIV века. Издал И.И. Срезневский. -С-Пб.: В типографии императорской академии наук, 1860. -90 ст.

Надійшла до редколегії 22.12.2004

ОМЕЛ'ЯНЧУК С.В. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕДУРЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ БРАКА И ЕГО ФОРМЫ В ДРЕВНЕЙ РУСИ

Исследуются основные формы заключения брака (умыкания, купля, договор между родителями, церковная) и правовая процедура его оформление.

OMEL'JANCHUK S.V. LEGAL REGULATION OF PROCEDURE CONCLUSION OF THE MARRIAGE AND ITS FORM IN ANCIENT RUSSIA

Basic forms of the conclusion of a marriage (abstraction, the purchase, the contract between parents, church) and legal procedure its registration are investigated.

I.M. SKURATOVICH

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мурога

УДК (477)342.26“192”

ВПЛИВ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УРСР НА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ¹

Виконаний аналіз заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів державної влади і державного управління України на початку 30-х років минулого століття.

Величезний розмах промислового (індустріалізація), сільськогосподарського (колективізація) і культурного

будівництва в СРСР у 30-ті роки ХХ століття зажадав від центральних органів влади відмовитися від дріб'язкової опіки місць і зосередити свою роботу на керівництві загальними питаннями, при рівнобіжному розширенні прав і кола обов'язків місцевих органів – з метою підвищення

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Маймескулов Л.М. (НЮАУ).